

**Бібліографічні посилання:**

1. Балинська О.М. Психолого-комунікативні конструкти поведінки поліцейського в соціумі. *Психологічні конструкти позиціонування поліції серед населення: матеріали «круглого стола»* (м. Львів, 24 листопада 2016 р.). Львів, 2016. С. 12–15.
2. Бондаренко В. В. Компоненти професійної компетентності працівників підрозділів патрульної служби Національної поліції України. *Юридична психологія*. Юридичні науки. Київ, 2016. № 2. С. 81–88. DOI : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp\\_2016\\_2\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2016_2_9).
3. Туринська О. Є. Комунікативна компетентність правоохоронців як умова їх ефективної професійної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Психологічні науки*. Львів, 2012. №3. С. 185–195. DOI : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu\\_2012\\_1\\_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_1_20).

**Зімборовська Маргарита Сергіївна**  
*Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ,  
відділ кадрового забезпечення,  
відділення психологічного забезпечення,  
провідний фахівець*

**КОМУНІКАТИВНІ МОДЕЛІ МАНІПУЛЯЦІЙ  
ЯК СПОСОБИ КЕРУВАННЯ ОСОБИСТІСТЮ**

**Постановка проблеми.** Питання маніпуляції свідомістю з боку гуманітарних дисциплін, особливо психології, залишається відкритим і остаточно не досліджуваним. Тема маніпуляції свідомістю сьогодні активно обговорюється представниками широкої громадськості, стає предметом бурхливих наукових дискусій та гострої полеміки.

Поняття «маніпуляція» походить від латинського терміну «*manipulus*», який має два значення «жменя», «наповнювати руку» та «маленька група». У першому значенні даний термін використовується як звернення до об'єктів з особливими намірами і цілями, як ручне управління. У значенні терміну «маніпуляція як маленька група» позначається загін воїнів – маніпула, який беззаперечно підкорюється і виконує всі розпорядження командуючих.

До проблеми маніпуляції зверталися як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Серед них науковець Р.Е. Гудін, вчені О.Т. Йокояма, Л. Прото, У. Рикер, Дж. Рудінов, П.У. Робінсон, Е. Берн, Д. Карнегі, Р. Чалдіні, Ф. Зимбардо, М. Ляйппе, Е. Шостром, Р. Шиллер, Є.Л. Доценко, С.Г. Кара-Мурза, О.В. Сидоренко, В.П. Шейнов, В.В. Знаков, О.Є. Гуменюк та ін. Більшість дослідників розглядають маніпуляцію як етично неприйнятний засіб впливу, оскільки вона спонукає іншу людину виконувати дії, що йдуть врозріз з її інтересами або волею.

Великий внесок у розуміння проблеми маніпуляції свідомістю людини зробили у ХХ ст. такі представники філософської школи як Е. Фромм, Т.

Адорно, Ю. Хабермас. Вони вважали, що усвідомлення диспропорції між зовнішньою соціальною успішністю і труднощами самореалізації особистості неможливе через особливий стан свідомості особистості, який детермінований політичними, ідеологічними, культурними установками, а саме маніпулятивним впливом. Р. Мей пов'язував маніпулювання із сильною волею, прагненням до влади.

Маніпулювання проявляється у різних формах: людина може маніпулювати не лише іншими людьми, а й собою. Така сила волі використовується як спосіб відмовитися від бажань, стримати іраціональні прагнення. Людина, яка маніпулює собою, маніпулює іншими [3].

Розглянемо основні причини маніпуляції.

Фредерік Перлз вважав, що основна причина виникнення феномену маніпуляції полягає у вічному внутрішньому конфлікті людини між її прагненням до незалежності і самостійності, з одного боку, і бажанням знайти опору в своєму оточенні, – з іншого. Не довіряючи повністю своїм силам, людина вважає, що її порятунок в опорі на інших. Проте і іншим вона повністю не довіряє, тому ступає на слизький шлях маніпуляцій, щоб посадити «інших» на прив'язь, щоб вона завжди могла їх контролювати і, за такої умови, більше довіряти їм.

Еріх Фромм вказує на ще одну причину маніпулювання. Він вважає, що нормальні відносини між людьми — це любов. Великі світові релігії закликають нас полюбити ближнього як самого себе, але це якраз і є проблемою. Чи багато хто знає, як полюбити самого себе? Більшість навіть не усвідомлює, що при всьому своєму бажанні не змогли б полюбити ближнього, оскільки не люблять себе.

Так, можлива причина маніпулятивної поведінки наводиться в роботах Джея Хейлі, Еріка Берна і Вільяма Глассера. Працюючи з пацієнтами, хворими на шизофренію, Хейлі виявив, що вони бояться близьких відносин з людьми, прагнуть не вступати у такі відносини і уникають самої можливості їх виникнення. БERN припустив, що люди починають грати один з одним в ігри, щоб краще управляти своїми емоціями і уникали близькості. Глассер, у свою чергу, висунув гіпотезу про те, що одним з основних людських страхів є страх залученості. Виходячи з цього, маніпулятора можна визначити як людину, яка намагається уникнути близькості і залученості у відносини з іншими людьми, і тому взаємодіє з ними за допомогою певних ритуалів. У прямому значенні під маніпуляцією розуміються майстерні дії, що виконуються руками; у переносному значенні вона визначається як «вид психологічного впливу, при якому майстерність маніпулятора використовується для прихованого насадження в психіку адресата цілей, бажань, намірів, ставлень або установок, що не співпадають з тими, які є в адресата в даний момент» [2, с. 52].

Є.Л. Доценко вказує, що маніпуляції в основному мають руйнівний характер, оскільки людина сприймається як об'єкт, за рахунок якого досяга-

ються поставлені цілі, змінюється його потребово-мотиваційна сфера, перекладається відповідальність на нього, а результати привласнює собі маніпулятор. Проте в деяких ситуаціях, на думку автора, маніпуляція є виправданим засобом: «Маніпуляція все ж таки більш припустима річ, ніж фізична розправа або прямиий примус» [2, с. 66].

Також можливою причиною маніпуляції назвав Альберт Елліс. За його словами, на ранньому етапі дорослішання кожний з нас приходиться до деяких помилкових висновків про те, що є життям, і починає потім відповідним чином поводитися. Один з таких висновків свідчить: потрібно, щоб нас всі схвалювали. Пасивний маніпулятор, вважає Елліс, будує своє життя саме на цій аксіомі, і тому принципово не бажає бути чесним і відвертим з тими, хто його оточує, прагнучи всіма правдами і неправдами догодити їм.

Можна відокремити чотири основні типи маніпулятивних схем:

**Активний маніпулятор** – намагається керувати іншими за допомогою активних методів. Він не демонструватиме свою слабкість у стосунках, а грає роль людини повної сил. При цьому він використовує своє соціальне становище, а також застосовує систему прав і обов'язків, наказів і прохань тощо, управляючи людьми як маріонетками.

**Пасивний маніпулятор** – являє собою протилежність активному. Цей тип людини вирішує, що оскільки він не може контролювати життя, то відмовиться від зусиль і дозволить розпоряджатися собою активному маніпулятору. Пасивний маніпулятор прикидається безпомічним і грає роль «пригнобленого». Він перемагає своєю млявістю і пасивністю, дозволяючи працювати за себе.

**Маніпулятор, який змагається** – ставиться до життя як до стану, що потребує постійної пильності, оскільки тут можна виграти або програти – третього варіанту немає. Для такого типу людини життя – це битва, де всі інші люди – суперники чи вороги. Ця людина коливається між методами «пригноблювача» і «пригнобленого», тому є середньою ланкою між активним і пасивним маніпулятором.

**Байдужий маніпулятор** – намагається відійти від контактів, вдає що йому байдуже. Однак насправді його поведінка пов'язана з можливістю обіграти партнера.

Маніпулятор намагається вплинути так, щоб цього не помітив суб'єкт. Об'єктами впливу можуть бути такі особливості психіки людини як: потреби, установки, ціннісні орієнтації особистості, стереотипи, страх, тривога. Потреба є причиною будь-якої діяльності. Прийнято класифікувати потреби на нижчі (біологічні) та вищі (соціальні).

Біологічні потреби – первинні, соціальні – вторинні. За походженням розрізняють потреби природні і культурні. За предметом вони бувають матеріальними і духовними.

З числа соціальних потреб варто виділити такі:

- трудові;

- пізнавальні;
- естетичні;
- правові;
- етичні.

Однією з мішеней маніпулювання є соціальне в людині, тобто її соціальні потреби. Стереотипи поведінки виступають однією з передумов, основ, на якій організовується і здійснюється маніпуляція свідомістю людини. Стереотипність реагування людини – це її схильність в схожих ситуаціях діяти схожим чином, а то і аналогічно, як це було в попередніх подібних ситуаціях. Маніпулятори не обмежуються використанням лише наявних стереотипів поведінки людей. Навпаки, приймають заходи для того, щоб сформувані такі стереотипи поведінки (реагування) людей, при цьому – масові, щоб нові стереотипи краще відповідали цілям і завданням маніпулятора. На сьогодні у психологічній літературі виділяється три основні групи маніпулятивних прийомів: організаційно-процедурні, логіко-психологічні та особистісні. Прийоми організаційно-процедурного характеру пов'язані із створенням певних умов, попередньої організацією і специфічним здійсненням процедури міжособистісної взаємодії. Використання таких прийомів ускладнюють процес обговорення для об'єктів маніпулятивного впливу і, відповідно, полегшують його для суб'єкта, який організовує маніпуляцію.

Основними маніпулятивними прийомами визначено: організаційно-процедурні, а саме дозування вихідної інформаційної бази, формування установок шляхом цілеспрямованого підбору виступаючих, подвійний стандарт в нормах оцінювання поведінки учасників дискусій, маневрування порядком обговорення, управління процесом обговорення, обмеження в техніці проведення обговорення, реферування; логіко-психологічні, серед яких «порочне коло», «неповне спростування», прийом дотримання норм, послідовності, логічності висловлювань, «багато питань», «постулювання істини»; особистісні, зокрема, роздратування опонента, власне піднесення або самовихваляння, використання незнайомих для опонента слів, теорій і термінів, зрив або відступ від обговорення, прийом «паличні доводи», «читання в серцях».

**Висновок.** Отже, всі явища, стани і процеси психіки людини маніпулятор намагається використати у своїх цілях. Потреби, стереотипи, установки, страхи, тривоги і цінності людини, – це те, на що досвідчений маніпулятор може вплинути непомітно, готуючи ґрунт чи таким чином здійснюючи маніпуляцію. Маніпуляція посідає особливе місце серед соціально-психологічних механізмів впливу (як засіб досягнення мети) і є невід'ємною частиною життя сучасного суспільства. Проблема маніпуляції залишається актуальною через відсутність загального підходу до розуміння даного феномену.

**Бібліографічні посилання:**

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди: Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы [Текст] / Э. Берн, пер. с англ. А.В. Ярко, Л.Г. Ионин. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. 480 с.
2. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л. Доценко. СПб.: Речь, 2003. 304 с.
3. Глассер У. Школы без неудачников [Текст] / У. Глассер. М.: Прогресс, 1991. 140 с.
4. Знаков В. В. Макиавеллизм, манипулятивное поведение и взаимопонимание в межличностном общении [Текст] / В. В. Знаков // Вопросы психологии. М., 2002. №6. С. 45 – 54.

**Гура Олена Станіславівна**  
*Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ,  
відділ кадрового забезпечення,  
відділення психологічного забезпечення,  
психолог*

**Варбанський Олександр Володимирович**  
*Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ,  
юридичний факультет,  
здобувач вищої освіти*

**ДЕТЕРМІНАЦІЯ СУЧАСНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ:  
ЗАРУБІЖНІ КОНЦЕПЦІЇ ПРИЧИН ЗЛОЧИННОСТІ**

Причини та умови злочинності мають важливе методологічне та практичне значення, що, в свою чергу, впливає на розуміння соціально-правової природи злочинності, а також визначення соціальної та ідеологічної суті особи злочинця. Як показує практика, на основі вивчених особливостей причин та умов злочинності здійснюється розробка запобіжних заходів, а також визначаються інші кримінологічні проблеми.

Детермінантами злочинності є чинники або фактори у різних сферах і на різних рівнях суспільного життя, що обумовлюють злочинність. Відповідно «детермінант» – визначальний, «детермінувати» визначати, зумовлювати, «детермінація» – процес визначення, зумовлення [1, с. 215].

Детермінацію злочинності вчені-кримінологи уявляють ширше, включаючи до неї зв'язки з усім спектром соціальних явищ, називаючи їх сукупність термінами «фактор», «криміногенні фактори». Заслуговує на увагу і визначення поняття «фактори злочинності», якими є криміногенні явища і процеси, які детермінують злочинність та її відтворення [2, с. 231].

Як показало вивчення історичних джерел, факторний підхід у криміно-